

Geachte heer Fuchs, enige tijd geleden las ik in de krant een stukje van u.
Daarin schreef u over Piet Mondriaan dat hij als eerste -verwisselbare units- toepaste in zijn werk.
Deze verrassende uitspraak bracht me het volgende in herinnering.

Piet Mondriaan is een keer bij ons op bezoek geweest. Hij kwam mee met oom Hein. Zij schilderden samen landschappen.

Op een dag stonden ze weer buiten te werken toen oom Hein zijn penselen in het gras gooide en zei: 'Piet, ik schei er godverdomme mee uit want wat zal ik daaraan toevoegen!'. Waarbij hij om zich heen wees.

Inderdaad is hij er toen mee opgehouden. Piet niet.

Als ik in zijn werk de overgang van abstract naar concreet zie, moet ik altijd denken aan dat voorval met oom Hein. Het werd me verteld door mijn vader.

Mondriaan en oom Hein waren symbolisten. Die brede, esthetische onderstroom waarvan de Wirbel, Welle und Strudel nog immer voortkabbelt. Het toenmalige, recreërende milieu te Domburg was er niet vies van, maar ook dat wat men nu als holisme bijeenbrengt behoort daartoe.

Er wordt wel beweerd dat Mondriaan die symbolistische werken maakte voor de poen. Hij was toen immers al bezig met concrete composities.

Mijns inziens is deze verklaring te simpel. Het was voor hem een onmisbare referent bij het forceren van verschillen uit een zelfde fascinatie. Want het verschil tussen zijn composities en symbolistische werken is gering. Het is maar een klein stapje van gebogen naar recht, van werveling naar haaks. Zoals de weduwe van Mahler trouwde met Gropius.

Ik weet niet of het u weleens is opgevallen, maar een van zijn beste werken uit New York gaf hij de naam van de enige schuins verlopende, ietsjes gebogen straat die daar te vinden is: het voormalige indianenpad Broadway. -Broadway boogie-woogie-. Ironie of naïviteit? Daar kom je nooit helemaal achter bij iemand die zijn bronnen zo zorgvuldig maskeerde. Van de herkomst van zijn voorkeur voor boogie-woogie heb ik wel een vermoeden. Mijn vader speelde toen voor hem deze, middels een ostinate bas tot 4/4 gebroken blues. En zie ik hem nog luisteren en grijnzen. Later schreef hij daarover: -destructie van de melodie ten bate van het dynamische rythme-.

Ze zaten met z'n drieën in het serre. Het was zondag met slagroom op de koffie en een plakje cake erbij.

Ik was te jong om het gesprek te kunnen volgen, maar voelde wel een sfeer van overeenstemming waaraan ze niet wilden toegeven. Daarvoor waren het stuk voor stuk te grote potentaten, weet ik nu. Wel meen ik me te herinneren dat oom Hein zei: 'Voor mij telt alleen de geest. Vijf pond stront meer of minder maakt me niet uit'.

Vele jaren later vernam ik van mijn vader waarover ze hadden gesproken. Over -vorm en functie- en over -deel en geheel-. Dat ging ongeveer zo:

De vorm is primair. Het leven is een doelloos geheel van vormeigenschappen.

De vorm is creatief. De functie wordt aangereikt door de vorm. En niet andersom.

De functie is slechts deformerend.

Het geheel is primair. De delen volgen uit het geheel.

Ze zijn uniek in hun verwijzing naar het geheel.

Maar het geheel is meer dan de som der delen.

Hetgeen een vals licht werpt op de relatie tussen Mondriaan en het functionalisme van -De Stijl-. Ook lijkt het in tegenspraak met een eerder citaat van hem. Maar voor die drie daarin de serre betrof het melodieuze slechts gevoelens. En die waren associatief dus verwisselbaar. Het rythme was absoluut. Dat had je in je of niet. Meestal niet. Zij wel.

In lengte van jaren heb ik geworsteld met het holistische begrip AL. In mijn onschuld dacht ik dat ze daar -alles- mee bedoelden. Tot ik op een regenachtige donderdagmiddag in de gaten kreeg dat, als je voor AL IK leest, er het zelfde staat. Al deze teksten, van Steiner tot Capra, zijn een voortdurende opheffing van de onverschilligheid van het AL tot de willekeur van het IK. Hun ik.

Een unit is een verwisselbaar deel. Uit het bovenstaande mag blijken dat bij Mondriaan geen enkel deel van zijn werk verwisselbaar is. Althans, daar streefde hij naar. Dat hij stukjes papier en plakband gebruikte, was enkel uit zuinigheid. Dat had hij toen ook al over zich. 'Die man heeft van zuinigheid geen ontlasting', meende mijn moeder.